

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

ФРІС Павло Львович - доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України

---

1. Будь-який напрям як внутрішньої так і зовнішньої політики держави базується на відповідній ідеології. Спираючись на ідеологію, керуючись нею держава приймає відповідні рішення (закони), що регулюють суспільні відносини, визначають напрями взаємовідносин з іншими державами. На її підставі визначається зміст і спрямованість цих рішень. Держава, по суті справи, являє собою відповідний механізм за допомогою якого здійснюється реалізація ідеології.

2. Далеко не у кожному суспільстві ідеологія, яка сповідується основною масою населення стає державною ідеологією, що закріплюється в Конституції країни. Часто такою стає ідеологія меншості і тоді у суспільстві виникає конфронтація, яка призводить, у кінцевому, до соціального вибуху. Така ситуація свідчить про несформованість загальнонаціональної ідеології, що, на превеликий жаль, спостерігається сьогодні в нашій країні. Стаття 15 Конституції України зафіксувала існування багатоманітності ідеологій в нашій країні з одночасною заборонаю домінування жодної з них. Однак, вбачається, що такий підхід не є оптимальним. Конституція повинна була зафіксувати, що ідеологічною основою суспільного життя є ідеологія української ідентичності. Ситуація «розколотості» українського суспільства в етнополітичному вимірі, яка спостерігалась ще півтора року тому на сьогодні суттєво змінилась. Сьогодні, практично, усі соціологи, політики, державознавці

визнають, що події 2013-2015 рр. і особливо агресія Росії проти України призвели у національному плані до утворення українського народу як багатонаціональної спільності, у якій кожна нація, визнаючи свою історичну, етнічну, культурну особливість, свою власну ідентичність, тим не менш вважають себе часткою українського народу. Цей процес пройшли країни Європи у післявоєнний час. Так було сформовано, французький, англійський та інші народи. Яскравим прикладом такого процесу є створення американського народу.

3. Ідеологія політики у сфері боротьби зі злочинністю, повинна відповідати основним (базовим) постулатам загальнонаціональної ідеології. Те, що на сьогодні базова ідеологія не сформована і не зафіксована у Конституції України негативно впливає на розробку ідеології у сфері боротьби зі злочинністю, визначає її несформованість.

4. Фіксуючи цей факт, тим не менш не можна заперечувати того, що основні принципи боротьби зі злочинністю знайшли своє закріплення у нормах галузей законодавства, що визначає підходи до охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів (криміналізації та декриміналізації), механізмів визнання особи винною у вчиненні посягань на ці об'єкти, реалізації кримінальної відповідальності. Фактично є усі підстави стверджувати, що Конституція України є джерелом (нормативною базою) для формування кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-

виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політик.

5. Конституція України визначає основний підхід до формування цього напрямку внутрішньої політики держави, фіксуючи у ст. 1 положення про те, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Відповідно до цього повинна будуватись уся політика у сфері боротьби зі злочинністю. Визнаючи у ст. 3 пріоритет людини, її життя, здоров'я, недоторканості і безпеки в системі соціальних цінностей, Конституція у ч. 2 цієї норми закріплює, що «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» у т.ч. і політики у сфері боротьби зі злочинністю.

6. Норми конституції повинні визначати основні підходи до формування політики у сфері боротьби зі злочинністю особливо на концептуальному рівні. Відверто слід зазначити, що за 24 роки існування незалежної української держави вітчизняний законодавець не спромігся розробити та прийняти такої концепції. Це визначає у т.ч. той, не побоїмося сказати, хаос, який існує у її нормативному регулюванні як у цілому, так і на рівні її складових.

Так, наприклад, лише у сфері кримінально-правового охорони законодавство за роки свого існування змінювалось 627 разів! При цьому деякі норми змінювались по два-три рази у т.ч. якими КК був доповнений після набрання сили.

Новий кримінальний процесуальний кодекс, незважаючи на те, що він реально став кроком вперед, порівняно зі своїм попередником, є далеко недосконалим. Незважаючи на те, що на його підготовку було витрачено дуже багато часу, він містить багато прогалин, неузгодженостей, що викликать необхідність внесення змін та доповнень. Діяльність судової системи, яка є на сьогодні чи не найголовнішим об'єктом критики як з боку суспільства так і з боку фахівців поглиблює недоліки чинного КПК усугубляючи становище.

Кримінально-виконавче законодавство багато у чому залишається «дитям» радянського ГУЛАГу. Фактично в системі виконання покарань продовжують порушу-

ватись конституційний принцип забезпечення рівності і гідності громадян (ст.21). Особливо це торкається осіб затриманих що перебувають в ІТТ та СІЗО що неодноразово було предметом обговорення на сторінках наукових і публіцистичних видань.

Система профілактики правопорушень, яка і так була далеко не досконалою ще у СРСР (хоча і існувала), практично, знищена. Сьогодні вона відсутня.

7. Україна, чи не єдина країна теренах колишнього СРСР, науковці якої спроміглися створити національну правову доктрину, яка включає в себе, в якості складової, доктрину боротьби зі злочинністю і спроможна стати науковою базою відповідної концепції, що визначатиме засади політики у сфері боротьби зі злочинністю. Ця концепція повинна накреслити конкретні напрями та кроки реформування усієї системи боротьби зі злочинністю.

8. Як повинна виглядати така концепція?

Вбачається, що вона повинна містити у собі наступні розділи:

- Засади політики у сфері боротьби зі злочинністю
- Мета і задачі
- Основні напрями політики у сфері боротьби зі злочинністю
- Основні напрями кримінально-правової політики
- Основні напрями кримінальної процесуальної політики
- Основні напрями кримінально-виконавчої політики
- Основні напрями кримінологічної (профілактичної) політики
- Заходи забезпечення ефективності політики у сфері боротьби зі злочинністю. Критерії ефективності складових елементів.

- Заключні положення

9. Розділ загальних положень повинен закріпити основні конституційні засади політики у сфері боротьби зі злочинністю, визначити її місце в структурах внутрішньої та зовнішньої політики України.

10. В основу напрямів здійснення кримінально-правової політики повинна бути покладена ідея створення невеликого за

обсягом але достатньо жорсткого за своїм змістом, Кримінального кодексу. Саме ідея створення такого КК біла запропонована видатними вчиненими-криміналістами В.М. Кудрявцевим, Н.Ф. Кузнєцовою, О.М. Яковлевим, Г.М. Міньковським на початку 90-х років ХХ ст. Її реалізація на сьогодні є практично можливою у зв'язку із підготовкою прийняття Кодексу кримінальних проступків.

11. Розділ концепція в частині кримінальної процесуальної політики повинна мати у своїй основі ліквідацію існуючих прогалин та колізій у чинному КПК, посиленню забезпечення рівності сторін, основ змагальності у кримінальному судочинстві та інші питання, які визначають фахівці у даній галузі.

12. Концепція кримінально-виконавчої політики повинна мати у своїй основі подальше забезпечення прав людини та громадянина як в процесі виконання кримінальних покарань так і при триманні в ІТТ чи в СІЗО.

13. Розділ присвячений кримінологічній (профілактичній) політиці повинен, у першу чергу, передбачити розробку та прийняття Закону про запобігання злочинності на підставі якого може бути створена національна система профілактики злочинності. Одночасно він повинен передбачати зміни та доповнення до нормативних актів, що визначають діяльність органів, які здійснюють цю функцію.

14. Надзвичайно важливе значення матиме розділ, яким визначатимуться критерії ефективності цього виду політики. Не для кого не є секретом той факт, що існуюча система показників діяльності органів кримінальної юстиції, яка побудована на показниках ще сталінського НКВС не ви-

значає реального стану речей, а навпаки спрямована на їх викривлення. Не може, наприклад, перебувати в основі визначення діяльності оперативних підрозділів МВС (поліції) показник розкриття злочинів. Він призводить до порушення законів, приписок, укриття фактів злочинної діяльності. У кінці кінців слід зрозуміти, що зростання чи зниження злочинності в країні у своїй більшості обумовлюється дією соціально-політичного, соціально-економічного та біосоціального факторів, а не діяльністю конкретних працівників органів кримінальної юстиції, яких при чинній системі оцінок, частіше усього «призначають» винними за негативні показники Система критеріїв повинна бути розроблена фахівцями і запроваджена у найкоротші строки.

15. Вище були розглянуті фундаментальні питання базування політики у сфері боротьби зі злочинністю на нормах Конституції України. На більш конкретному рівні, на рівні співвідношення конкретних норм галузей законодавства з положеннями Конституції виникає безліч питань, як повинні знайти своє вирішення. У якості лише одного прикладу. Конституція України (ст. 27) передбачає право громадян на життя, яке поєднано з правом захисту власного життя від протиправних посягань. Ми постійно співвідносимо останнє з правом на необхідну оборону (ст. 36 КК). Але, і це, напевно, найважливіше – не передбачаємо у законодавстві реальних можливостей для громадянина реалізовувати це право. Мова йде про право громадян на зброю самозахисту. Не поринаючи в історію питання значимо лише одне – позитивне вирішення його спроможне суттєво вплинути на зниження рівня злочинності у країні. І таких «вузьких» питань – безліч.